

Особливості функціонування та інноваційного розвитку борошномельних підприємств на продовольчому ринку України

Юрченко А.Ю.

старший викладач кафедри економіки і підприємництва
Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика

У статті проаналізовано особливості функціонування борошномельних підприємств та стратегії їх інноваційного розвитку. Визначено сучасний стан конкурентних відносин на ринку борошномельної продукції. Досліджено обсяги виробництва борошна найбільшими підприємствами галузі, мінімальні та максимальні інтервенційні ціни на борошно, структуру собівартості борошна, динаміку експорту та імпорту продукції борошномельної галузі. Запропоновано ефективні механізми розвитку борошномельної промисловості як однієї з перспективних галузей агропромислового комплексу України.

Ключові слова: борошномельні підприємства, борошномельна продукція, інноваційний розвиток, інтервенційні ціни, експорт борошна, імпорт борошна, ринок борошна.

Юрченко А.Ю. ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ МУКОМОЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ НА ПРОДОВОЛЬСТВЕННОМ РЫНКЕ УКРАИНЫ

В статье проанализированы особенности функционирования мукомольных предприятий и стратегии их инновационного развития. Определено современное состояние конкурентных отношений на рынке мукомольной продукции. Исследованы объемы производства муки крупнейшими предприятиями отрасли, минимальные и максимальные интервенционные цены на муку, структура себестоимости муки, динамика экспорта и импорта продукции мукомольной отрасли. Предложены эффективные механизмы развития мукомольной промышленности как одной из перспективных отраслей агропромышленного комплекса Украины.

Ключевые слова: мукомольные предприятия, мукомольная продукция, инновационное развитие, интервенционные цены, экспорт муки, импорт муки, рынок муки.

Yurchenko A. Yu. PECULIARITIES OF FUNCTIONING AND INNOVATIVE DEVELOPMENT OF FLOUR-MILLING ENTERPRISES IN THE UKRAINIAN FOOD MARKET

The article analyzes the peculiarities of the operation of flour mill enterprises and the strategy of their innovation development. Is determined the present state of competitive relations in the market of flour mill products. Are investigated the volume of flour production by the largest enterprises of the brunch, minimum and maximum intervention prices for flour, structure of the cost of flour, dynamics of the export and import of flour mill products. Are proposed effective mechanisms of the flour-mill industry development, as one of the perspective branches of the agro-industrial complex of Ukraine.

Keywords: flour mill enterprises, flour mill products, innovative development, intervention prices, flour exports, flour import, flour market.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні ключовим критерієм забезпечення продовольчої безпеки країни є стабільне виробництво продуктів переробки зерна, адже борошномельна промисловість належить до найбільш соціально значущих галузей агропромислового комплексу України. Потрібно погодитися з О. Нікішиною, яка пропонує віднести ринок борошна до категорії державних ринків, виходячи із сукупності ознак, які визначають його територіальні межі [1, с. 44]. Через визначення рівня економічної стійкості борошномельних підприємств великого значення набувають виокремлення особливостей їх функціонування, соціально-економічних процесів на підприємстві, фор-

мування нової системи управління його діяльністю, що стає надзвичайно важливим науково-практичним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В теоретичному та прикладному аспектах особливості функціонування борошномельних підприємств та стратегій їх інноваційного переоснащення досліджені у працях вітчизняних і зарубіжних учених, таких як О. Ананьєва, О. Ареф'єва, В. Василенко, І. Гончар, В. Гросул, О. Клепчева, Т. Клочко, Л. Мельник, О. Нікішина, О. Поліщук, К. Сарахман, І. Седікова, І. Семененко, Н. Соловйова, С. Ткаченко, М. Удовиченко, З. Шевченко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику

кількість праць, сьогодні недостатньо дослідженими залишаються питання комплексного аналізу проблем та особливостей функціонування борошномельних підприємств.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз теоретичних і прикладних положень щодо функціонування борошномельних підприємств та розробки ефективних конкурентних механізмів розвитку борошномельної промисловості як однієї з перспективних галузей агропромислового комплексу України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Падіння обсягів виробництва, політичні та соціальні процеси в країні, що спостерігаються протягом останнього часу, значно знизили інвестиційну привабливість сучасних вітчизняних борошномельних підприємств. Значна їх кількість зіштовхнулася із проблемою відсутності повноцінної пропозиції інноваційних продуктів та інноваційної інфраструктури. Спостерігається зниження їх конкурентоспроможності у зв'язку зі значним фізичним та моральним зносом устаткування та застосуванням підприємствами застарілих технологій переробки зерна та виробництва борошна.

Загалом на підприємствах харчової промисловості спостерігається зростання зношеності основних засобів. Так, в 2014, 2015 та 2016 роках цей показник становив 44,8%, 45,6% та 45,7% відповідно. Таким чином, лише половина засобів виробництва придатна до використання [2, с. 152].

Нині в країні працюють близько 600 борошномельних підприємств, більша частина яких завантажена на 30-60%, особливо зараз, коли виробництво борошна падає [3] (табл. 1).

Приблизно половину з них складають невеликі підприємства, що виробляють на рік менше 1 тис. т борошна високої якості. Сьогодні склався певний пул з 30-40 компаній, які є лідерами галузі. Одні з них чітко визначилися для роботи на внутрішньому ринку, а решта позиціонує себе як експортно-орієнтовані. Відповідно, ці компанії розвиваються, виходячи з цілей і завдань ринку, на який вони орієнтовані. Вони технічно переобладнуються, поліпшують логістику, проходять сертифікацію за міжнародними системами якості, займаються маркетингом і просуванням продукції, її орендуванням. Але щороку з ринку йдуть 10-20 компаній, а в недалекому майбутньому, як стверджують фахівці, сумарна чисельність підприємств, які виробляють борошно і крупи в Україні, не перевищуватиме 100-200 [4].

В процесі дослідження діяльності борошномельних підприємств було виявлено, що протягом 2010-2016 рр. жодних витрат на інноваційну діяльність не здійснювалось. Здебільшого фінансові ресурси організацій спрямовувалися на нарощування виробничих потужностей. Серед причин такого становища можна виокремити чинники фінансового, політичного, правового, організаційного характеру.

В середньому по Україні використання потужностей виробництва борошна складає близько 40%. Найбільш завантаженими є борошномельні потужності у Київській (70%), Харківській (65%) областях. Найменш завантаженими є потужності у Закарпатській (20%) та Чернівецькій (15%) областях. В Херсонській області завантаження складає близько 50% [5].

Таблиця 1

Обсяги виробництва борошна найбільшими підприємствами галузі (ТОП-10) за 2016 рік

№ п/п	Назва підприємства	Обсяги виробництва, т	Частка, %
1	ТОВ «Вінницький КХП – 2»	161 602	8,33
2	ПрАТ «Столичний млин»	114 460	5,90
3	ДП «Новопокровський КХП»	11 252	5,80
4	ТОВ «Дніпропетровський млиновий комбінат»	11 116	5,73
5	ПКФ «Рома»	72 556	3,74
6	ПрАТ «КХП Тальне»	61 886	3,19
7	ТОВ «Кролевецький КХП»	41 710	2,15
8	ПрАТ «Енліль»	35 502	1,83
9	ДП «Куліндорівський КХП»	41 710	2,15
10	«Вінниця млин»	34 153	1,78
Усього ТОП-10		78 764	40,60
Усього по Україні		1 940 000	100

Джерело: розраховано автором з використанням даних [7]

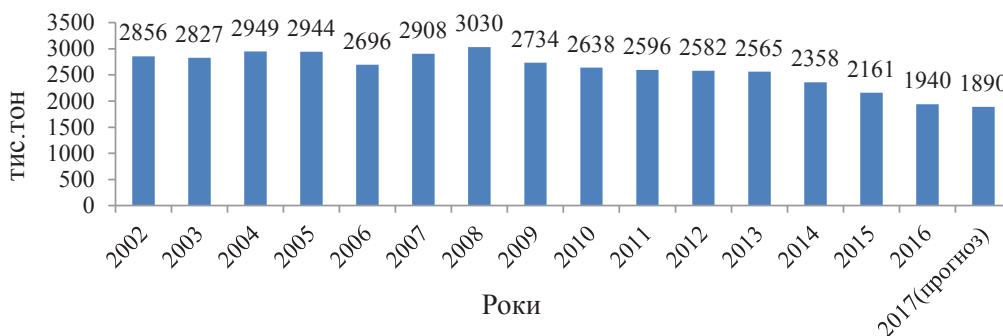

Рис. 1. Виробництво борошна в Україні у 2002-2017 роках

Неповне завантаження борошномельних підприємств своїм наслідком має зниження доходності та економічної стійкості підприємств. Це не сприяє їх інвестиційній привабливості та переходу на новітні технології переробки зерна. Експерти вважають, що із загальної кількості борошномельних підприємств тільки 12% відповідають сучасному технічному рівню, 60% вимагають часткового, а 28% – повного технічного і технологічного переоснащення [6].

На більшості борошномельних підприємств використовуються застарілі технології і обладнання. Майже всі вітчизняні великі підприємства працюють на обладнанні, розробленому і виробленому ще наприкінці 70-х років німецькою компанією «Buhler» («Бюлер»). Але зараз технології вийшли на принципово інший рівень, а для того, щоб зберегти конкурентоспроможність на світовому ринку борошна і круп, необхідно мати найсучасніші технології, тому борошномельна галузь потребує кардинального оновлення.

Це обумовлює необхідність розробки програми та здійснення заходів з оновлення технології виробництва продукції, організаційної та виробничої структури підприємств, створення системи ефективного залучення та використання інвестицій.

Слід зауважити, що Україна входить в трійку світових лідерів з виробництва зерна, але знаходиться за межами десятки за обсягами торгівлі борошномельною продукцією. На думку експертів, Україна потенційно, використовуючи наявні виробничі потужності, може виробляти близько 5 млн. тон борошна, експортуючи при цьому близько 1 млн. тон (рис. 1).

Очевидно, що за досліджуваний період має місце стійка тенденція зниження виробництва борошна, адже за період з 2002 по 2017 роки обсяги виробництва зменшилися на 36%. До речі, у 1990 році в Україні було вироблено 7 260 тис. т борошна. Водночас, згідно

з даними Асоціації борошномелів України, структура собівартості у виробництві борошна виглядає таким чином: вартість зерна складає приблизно 81%, вартість електроенергії – 6,5%, вартість робочої сили – 4%, інші витрати становлять 8,5% [7] (рис. 2).

Рис. 2. Структура собівартості борошна

Таблиця 2
Внутрішні оптові ціни на пшеничне та житнє борошно у 2015/2016 маркетинговому році (грн./т)

Об'єкт державного цінового регулювання	Мінімальна інтервенційна ціна (з урахуванням податку на додану вартість)	Максимальна інтервенційна ціна (з урахуванням податку на додану вартість)
Борошно пшеничне:		
вищого сорту	3 269,0	4 900,0
першого сорту	3 060,0	4 800,0
другого сорту	2 687,0	4 600,0
Борошно житнє	3 292,0	4 233,0

Джерело: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0980-15/print1452612872537008>

Ускладнює роботу підприємств і сезонний фактор, що спричиняє нерівномірну завантаженість потужностей і знижує виробничу стійкість. Також на неї негативно впливають коливання цін на пшеницю відповідно до зміни кон'юнктури на світових ринках (табл. 2).

В табл. 2 зазначені мінімальні та максимальні інтервенційні ціни на пшеничне та житнє борошно, встановлені згідно з Указом Міністерства аграрної політики та продовольства України. Необхідно зауважити, що, згідно з п. 3.3.4 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 11 серпня 2013 року № 1877-15, для об'єктів державного цінового регулювання встановлюється гранична торгова надбавка (націнка) на рівні не вище 20% оптово-відпускної ціни виробника (митної вартості) для кінцевого споживача [8].

Тому єдина перевага українських виробників полягає в доступності й оптимальній ціні

сировини. Але сьогодні цього замало. Основним експортером борошна у світі є Туреччина, яка проводить жорстку політику, контролюючи розвиток вітчизняних борошномельних підприємств. Вона закуповує зерно в Україні, переробляє його і отримує значну додану вартість. Крім забезпечення власної борошномельної промисловості, Туреччина продає свої млини українським компаніям, розвиваючи при цьому власне машинобудування.

Позитивну динаміку демонструє експорт продукції борошномельної галузі, а саме зростання на 306,5 тис. т за останні 7 років (рис. 3).

Однак, як свідчать статистичні дані, річний дохід України від експорту пшеничного борошна за умови переробки врожаю продовольчої пшениці в країні був би в середньому на 100 млн. \$ більшим, ніж під час експорту сировини.

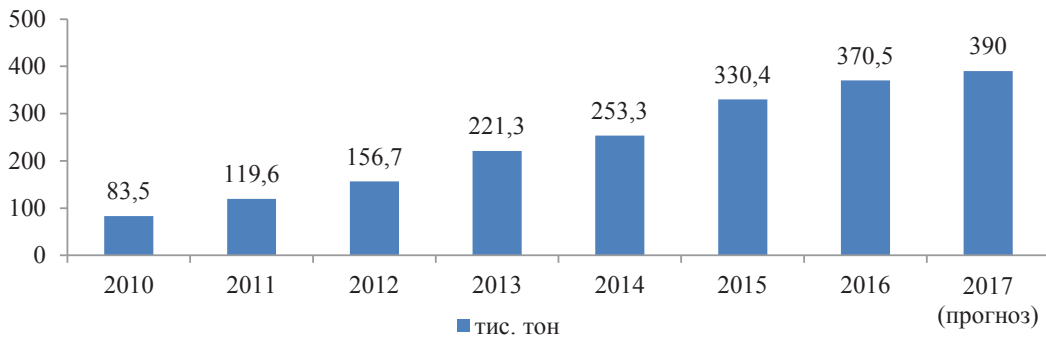

Рис. 3. Експорт українського борошна у 2010-2017 роках

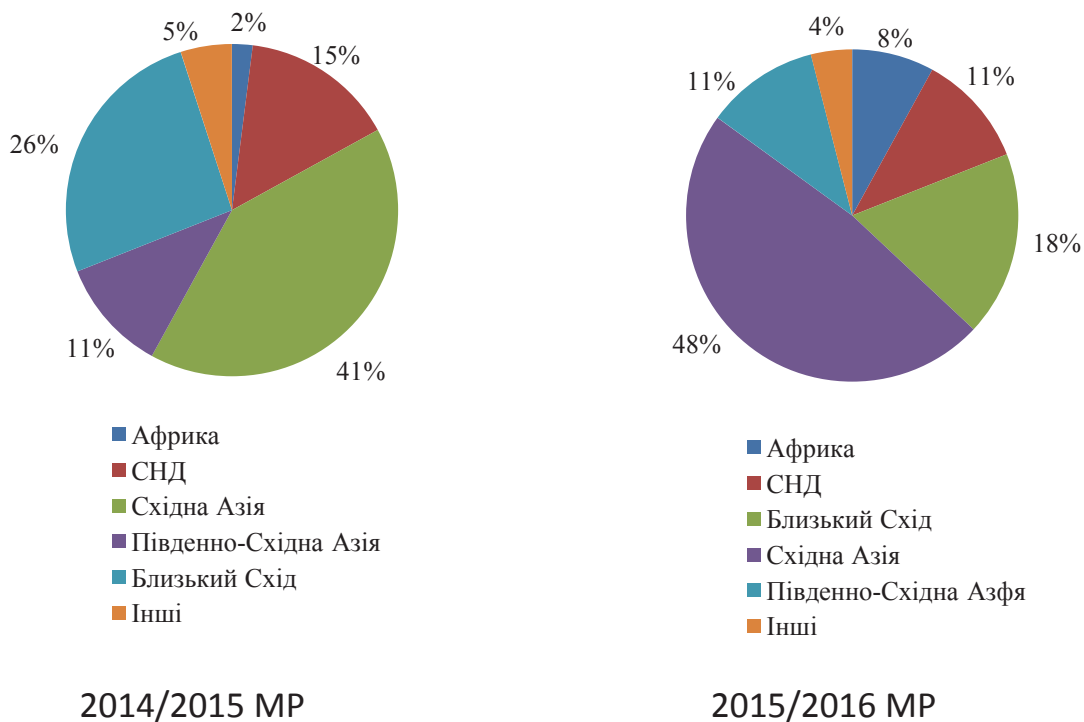

Рис. 4. Географія експорту борошна з України

Українське борошно відвантажують до 50 країн світу. За 2015/2016 маркетинговий рік було експортовано більше 344 тис. т, що дало змогу Україні стати світовим лідером з експорту борошна, але при цьому його ціна була найнижчою у світі і склала 193,2\$ за тону [9].

Найбільшими споживачами українського борошна є КНДР (114,5 тис. т у 2016/2017 маркетинговому році), або 38,7% всього експорту, Ангола – 28,17 тис. т, або 9,52% [10].

Друге місце за обсягами експорту займають США (303 тис. т) на суму 151 млн.\$. Таким чином, отримані кошти від експорту борошна США більше ніж вдвічі перевищують аналогічний показник в Україні. Доказом цієї демпінгової політики є той факт, що у 2016 році Україна експортувала 371,5 тис. т, що на 8% більше, ніж у попередньому році. Але в грошовому вираженні обсяги експорту пшеничного борошна скоротилися на 4%, а саме до \$69 млн. [11].

Імпорт борошна у 2016 році склав 558 т на суму \$224 тис. (імпортерами є Росія, Італія, Угорщина). Імпорт пшеничного борошна у 2015 році склав 1,3 тис. т, що у 1,9 рази менше, ніж у 2014 році. У грошовому вираженні обсяги імпорту скоротилися до \$524 тис. [12].

У травні 2017 року Комітет Європарламенту з питань міжнародної торгівлі підтримав розширення безмитних квот на поставки української агропродукції, що орієнтовано принесе Україні додаткові \$200 млн. [13].

Підсумовуючи вищесказане, потрібно зазначити, що борошномельна промисловість розвивається і може стати однією з найбільших та перспективних галузей агропромислового комплексу України, яка здатна повністю задовольнити потреби населення у хлібопродуктах високої якості, а також експортувати свою продукцію за межі України, забезпечити населення борошном і крупами, а відходи використовувати для виробництва комбікормів.

Висновки з цього дослідження. Таким чином, серед основних цілей та завдань сучасних українських виробників борошна варто виокремити такі: підвищення якості виготовленої продукції, зниження її собівартості та збільшення обсягів виробництва, підвищення технологічності та зменшення матеріалоємності продукції, збільшення продуктивності та ефективності виробництва з метою забезпечення конкурентоспроможності галузі на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Як основні шляхи досягнення вказаних завдань пропонуємо виокремити необхідність залучення нових інвестицій, інтенсифікацію виробництва, скорочення тривалості виробничого циклу за рахунок проведення оптимізації структури виробничого обладнання та використання сучасних енергозберігаючих технологій, а також підвищення професійно-кваліфікаційного рівня персоналу борошномельних підприємств.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Нікішина О. Аналіз ринку борошномельної продукції / О. Нікішина // Товари і ринки. – 2013. – № 2. – С. 43-55.
2. Корілько М. Інновації в діяльності суб'єктів господарювання / М. Корілько // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 149-154.
3. Аналіз ринку України для борошна 2014-2016 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: bfcmarketing.com/shop
4. Аналітична оцінка ринку борошна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: econf.at.ua/publ/konferencija_2016_12_8_9/sekcija_5_ekonomichni_nauki
5. Ринок борошна в Україні залишається стабільним [Електронний ресурс]. – Режим доступу: agravery.com/uk/posts/show
6. Аналіз ринку борошна // Офіційний сайт компанії «Укрселко» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrselko.com>
7. Спілка борошномелів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukrmillers.com/muka
8. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 11 серпня 2013 року № 1877-15.
9. Куди прямує ринок борошна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: msb.aval.ua/news/?id=24882
10. Зростання експорту борошна триває всупереч скороченню його виробництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukragroconsult/uk/news
11. Виробництво та експорт борошна в 2016/2017 маркетинговому році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: agronews.ua/node/72813
12. Україна стала світовим лідером з експорту борошна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: economics.unian.ua/agro/1564367
13. Ринок борошна і круп [Електронний ресурс]. – Режим доступу: agrotimes.net/journals/article